

ERZURUM MÂNİLERİ

BİLGE PALANDÖKEN

Anonim mahsullerimizden olan maniler yurdun bütün bölgelerine yaygın ve sevilen şekillerdendir. Erzurum içinde ve yöresinde «Mani söylemek» halkın başlıca eğlencelerinden birini teşkil eder. Bugün artık yavaş yavaş halkmakta olan Tandır Başı Sohbetlerinde eskiden «Mani atmak, mani söylemek» vazgeçilmez bir âdetti. Akşam herkes evine çekildikten sonra üzeri kilim, halı ve yastıklarla döşenmiş olan tandırın başında komşu kadınlar toplanır. birbirlerine mani atarak yarışırlardı. Bilhassa mani söylemekle meşhur olmuş kadınlar vardır. Bir dörtlükten meydana geldiği, aşk sevgi ve güzellik konularını işlediği için kadınlar tarafından benimsenmiş ve sevilmiştir. İyi mani söyleyen kadınlar bunları bir büyüklerinden öğrenir ezberlerler. Fakat maniler bu şekilde kalıplaşmış olarak da kalmaz. Yarışma sırasında veya herhangi bir vesileyle karşılıklı söyleştiklerinde yeniden yaratmalara veya günün şartlarına göre değişmelere rastlarız. Hele sevgililer karşı karşıya gelip söyleşmeye başlayınca kafiye ve ölçü aynı kalmak şartıyla tamamen yeni yaratmalar meydana gelir. Sevgililerin karşılaşması ya bir dost evinde ya bayram düğün gibi bir şenlik dolayısıyla karşılaşma sonunda veyahut da tarlada çalışma sırasında olur. Halk arasında en makbul sayılanları böyle herhangi bir vesileyle sevgililerin karşılıklı söyledikleri manilerdir. Genç kızların ve erkeklerin söylediği manilerin konusunu seveda, kocalarından ayrılan gelinlerinkini hasret, sevdiklerini kaybedenlerinkini de çekilen acı ve ayrılık duygusu teşkil eder. Sevdadan aşktan bahsedenlerin dışındakilere pek rastlanmaz. Diğer nazım şekilleri onları ifadeye daha elverişlidir.

Doğu Anadolu'da bugün hâlâ canlılığını muhafaza eden bir gelenek vardır. Hıdırellez Günü (Yedi Mayıs'a rastlayan gündür) halk arasında özel bir anlam taşır. Bir gün önceden genç kızlar bir küpün içerisine bildikleri bütün manileri küçük küçük kâğıtlara yazıp, üzerlerinde bulunan küçük bir eşya ile birlikte koyarlar. Bunlar: yüzük, mendil, tarak, eşarp, iğne, bilezik, toka gibi şeylerdir. Sonra bu küpü götürüp gül fidanının dibine bırakırlar. Küp gülün dibinde bir gece bekler. Ertesi gün yani Hı-

direllez günü, kira eğlenceye gidildiğinde küpün içinde eşyası bulunan genç kızlardan her biri birer niyet tutar. Küçük bir kız çocuğunu küpün başına oturturlar. Çocuk küpten bir eşya bir mani çıkarır. Çıkan eşya kime aitse, manisini yüksek sesle okur. Böylece dileklerinin olup olmayacağına karar verirler.

Bu geleneğin bugün de reklâmcılıkta devam ettiğini görüyoruz. Kâğıtlı şekerlerin içine fazla satış temin etmek için maniler konur.

Aşağıda Erzurum'dan seçilmiş manilerden örnekler vereceğiz. Maniler tesbit edilirken üzerlerinde düzeltme yapılmadan, olduğu gibi kayda geçirilmelerine dikkat edildi. Mahalli kelimelerin anlamları mani söyleyenlere sorularak tesbit edilmiştir.

Erzurum'un Çat kazasından
Salâhaddin TARIM

— 1 —

Ben biber ağacıyam
Hem acı hem tatlıyam
Ben biberem yiyen yok
Kıymetimi bilen yok

— 2 —

Çobanam oy oynuza. (1)
Kız nebalım boynuza.
Ya beni evlendirin
Ya alın koynunuza

— 1 —

Eşik eşik arası
Buldu atlas parası
Göz görmüş gönül sevmiş
Nedir bunun çaresi

— 2 —

Bir ay doğar kenarsız
Niçin beni kıgarsız
Ateşim arşa çıkmış
Geri durun yanarsız

— 3 —

Dağa çıktım kar idi
Geri döndüm eridi
Eller atın yüklemiş
Benim atım tay idi

— 4 —

Çoban iti daşladı
Kız meniye başladı
Kızın ela gözleri
Çobanı ataşladı

Hacı AYDIN
Çat kazasından

— 3 —

Karşıdan gel karşıdan
Ayrılmam kardaşımdan
Meşeli dağlar gibi
Duman kalkmaz başımdan

— 4 —

Bir ay doğar meşeden
Ateşi dört köşeden
Rengini gülden almış
Kokusu menekşeden

(1) Oyununuza

Hacı AYDIN
Çat Kazasından

— 1 —

Barmağında möhür var
Yüreğimde kahir var
Sizlerden ayrılalı
Yemeğimde zehir var

— 2 —

Altın yüzük mor kaşı
Sızılar yürek başı
Gurbet ele salmışam
Hem yarı hem kardeşi

— 3 —

Benim yarım okumuş
Hiç menendi yokumuş
Dedim ki ben alayım
Müşterisi çokumuş

— 4 —

Erzurum eymeleri (1)
Ben olsam düğmeleri
O yar miltan geyinmi ş
Olaydım düğmeleri

Sabiha NURDOĞLU
Çat Kazasından

— 1 —

Pilav pişirdim yavan
Yanma kestim soğan
Yatağına uzanmış
Uyan askerim uyan

— 2 —

Kalenfilem biberem
Ben hepsinden dilberem
Üzün gözün ekşitme
Misafirem giderem

— 3 —

Mendilimde tel oya
Gülmedim doya doya
Asker yolu beklerim
Günümü saya saya

— 4 —

Karanfilim bir sini
Ben sevdim birisini
Harami boynum vursa
Söylerem doğrusunu

— 5 —

Armut dalda dal yerde
Bülbül öter her yerde
Felek bizi ayırdı
Her birimiz bir yerde

— 6 —

Başında kara papak
Elinde yeşil yaprak
Yar eylen ben de gelim
Yerimiz kara toprak

(1) Yelek

Ayşe KONUK
Çat Kazasından

— 1 —

Ev süpürür toz eyler
Kız oğlana göz eyler
Benim kızın ne suçu
Kavat babası eyler

— 2 —

Al elma kızıl elma
Gel yola düzül elma
Yar kapıdan geçerken
Cebine süzül elma

Suat ÇAKA
Çat Kazasından

— 1 —

Bu dağlar ulu dağlar
Etrafı sulu dağlar
Tutardım yar elinden
Gezerdim sizi dağlar

— 3 —

Bu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı

— 2 —

Tabancamı yağladım
Dağdan taştan hayladım
Dediler yer evlenmiş
Girdim çıktım ağladım

— 4 —

Bu dağları delmeli
Kumunu elemeli
İçerim kan bağlamış
O yarı görmeyeli

Erzurum'un Tortum Kazasından

— 1 —

İnci serdim güneşe
Gören gözler kamaşa
Ele bir yar almışam
Hem ağadır hem paşa

— 2 —

İncidir benim yakam
Altını takam kalkam
Eller ne derse desin
Ben murad alam kalkam

Merkeze bağlı Sitauk Köyü
Gül Paşa

— 1 —

Anamın gızı benem
Aşının duzu benem
Gidin anneme diyin
Gülmemiş gızı benem

— 2 —

Ben anamın gızıyam
Sandıkdaki beziyem
Galdırdı atdi beni
Sanki ben el gızıyam

— 3 —

Gel benim büyük bacım
Başımın tacı bacım
Yadlar gelmiş götürür
Sen beni acı bacım.

— 4 —

Kımayı getir ana
Barmağın batır ana
Bu gece misafirem
Al goynan yatır ana

— 5 —

İne sohdum ketene
Karip düştüm vetana
Billahi kan ederim
Yariminen yatana

— 6 —

Sarı çitim sorarım
İtirmişim ararım
Sanma ki unuttuğum
Her gelene sorarım

— 7 —

Aman aman ayleyle
Kes dilini bal eyle
Ben yanından gidiyem
Sütünü helâl eyle

— 8 —

Ana ana demedim
Ana balın yemedim
Çoh acılarım vardı
Anama söylemedim

— 9 —

Gel benim has gardaşım
Başında fes gardaşım
Eller gelmiş götürür
Gapıyı bas gardaşım

— 10 —

Ehmeği ballı babam
Boyi sümbüllü babam
Ya sen beni vermirdin
Yalançı dilli babam

— 11 —

Keten kömlek yahışmaz
Çek yakarı kavuşmaz
Ölüm kabre girmemiş
Gönlüm senden savuşmaz

— 12 —

Ekmek yaptım bağladım
Yarı gördüm ağladım
Yar gapıdan geçende
Çifte kurban adadım

— 13 —

Mavi yelek mor düğme
Gine düştün gönlüme
Her göynüme düştükçe
Kan damlar yüreğime

Tutdan düğme düşer mi
Künde kahve bişer mi
Söyle gülüm dayına
Bize nikah düşer mi

— 14 —

Aynayı aldım gahdım
Gulpuna altın tahdım
Eşinden amin desin
Ben murad aldım gahdım

— 15 —

Bahcaya gel bahcaya
Bahecanın ortasına
Eğil bir gül takayım
Caketin yakasına

— 16 —

Ay ahşamlar ahşamlar
Gine oldu ahşamlar
Herkesin yarı geldi
Garip nerde ahşamlar

— 17 —

Karanfil badem oldu
Döküldü den den oldu
Ben ayrılık bilmezdim
Ayrılık sende oldu

— 18 —

Karşıdan gel bir görüm
Elin uzat gül verim
Aramızda şehir var
Daha da nerde görüm

— 19 —

Kalenfilim budanmış
Güle bülbül dadanmış
Ben sanırım yar bennen
Yara eller dadanmış.

— 20 —

Bulut bulut üstüne
Bulut yağmur üstüne
Bulut Allah seversen
Yağma yarın üstüne

Gah bulut gah gidelim
Çubuğun yah gidelim
Sen bulut ol ben yağmur
Yağ yağma gidelim

— 21 —

Dilbersen yürür müsün?
Yarımı görür müsün?
Bir mektup yazsam versem
Götürür verir misin?

— 22 —

Baba bahçede gezdim
Baba bağrımı ezdim
Ne tez kapiya ettin
Yoksa benden mi bezdin?

— 23 —

Altını bozdurayım
Gerdana düzdüreyim
İpek mendil değilsen
Cebimde gezdireyim

— 24 —

Erzurum şekerleri
Taksinin tekerleri
Şimdi burdan geçecek
Erzurum bekarları

— 25 —

Pencerede gül açmış
Filizi budanmamış
Eşin mi yok sevgilim
Saçların taranmamış

— 26 —

Yük üstünde yumurta
Ana beni unutma
Unudacak olursan
Göz yaşını gurutma

— 27 —

Tut fidan boyunca
Tut yemedim doyunca
Ağzım dilim lal olsun
Ana demedim doyunca

— 28 —

Bu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı

— 29 —

Gale galeye bahar
Arhasından çay ahar
Yahın gelmen gomşular
Ateşim sizi yahar.

— 30 —

Lahna ehdim düzlere
Hor göründüm gözlere
Ahan gahdım gidirem
Bura galsın sizlere

— 31 —

Çepük çepük narım var (1)
Bögün bir efkârım var
Garlı dağlar ardında
Sevli boyli yarım var

— 32 —

Ana getdim İran'a
Çul bişdim orağınan
Her ahlıma geldiñce
Araram merağınan

— 33 —

Dağları delemedim
Delip de gelemedim
Elimde fermanım yoh
Fermansız gelemedin

— 34 —

Camı yaptım ben yaptım
Penceresi şen yaptım
Dallandı budahlandı
Gölgesinde ben yatdım

Camının ezanı yoh
İçimin düzeni yoh
Âlem at binmiş gezir
Yarimden güzeli yoh

— 35 —

Çubuğum güldür benim
Dilim bülbüldür benim
Eller ne derse desin
Sevgilim birdir benim

Uzun çubuğ uzadım
Uzun yolun gözedim
Eşin yoh menendin yoh
Seni kime benzedim

— 36 —

Eşige çıhdım bugün
Yüreğim düğüm düğüm
Canım çıhsın sevgilim
Ne dün gördüm ne bugün

Karşı karşı hanımız
Karşıda harmanımız
Sen ordan çık ben burdan
Patlasın düşmanımız

— 37 —

Sarı çitin düğümü
Kim gördü güldüğümü
Dostumdan düşmanımdan
İsterler öldüğümü

— 38 —

Çekmecenin kilidi
Üsdünü gül bürüdi
Yarım burdan gideli
Civan ömrüm çürüdi

Çehmecem çehdir oğlan
Boyun göhçehdir oğlan
Senin basdığım yerler
Elvan çiçehdir oğlan

(1) Sepet

— 39 —

Kaşların eğdir yarım
Kirpiği değdir yarım
Eller ne derse desin
Sırrımız birdir yarım

İplik iplik bükeyim
Derdim kime dökeyim
Kehkülünden tel yolla
Gömleğini tikeyim

— 40 —

Giden igit dursana
Saatını kursana
Hiç mi senin kimsen yok
Bir düğür göndersene

Başında çarı neylim (1)
Örtüsü darı neylim
Sen orada ben burda
Böyle hayatı neylim

— 41 —

Eşig eşig arası
Buldum atlas parası
Göz görmüş gönül sevmiş
Nedir bunun çaresi

Karşıda hergederler (2)
Herge bir gün giderler
Canını sevdiğim yar
Böyle mi tergederler

— 42 —

Mercimek çilelendi
Ölçüldü silelendi
Yarım burdan gideli
Üzüme kül elendi

Haliyi goydum yüke
Yedi kat büke büke
Sevmişem inkâr etmem
Etseler tike tike

— 43 —

Kahveyi pişiririm
Korkarım taşırım
Sen aklıma gelince
Aklımı şaşırım

Kahve piştiği yerde
Pişip taşığı yerde
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yerde

— 44 —

Arpa bişdim az galdi
Gamış bişdim saz galdi
Gavuşmaya az galdi
Gatlan sevdiğim gatlan

Giderim ben de ben de
At oynadır çimende
Kara yağız genç iğit
Gözlerim kaldı sende

(1) Çar: Etrafı işlemez başörtü

(2) Herg etmek: Nadasa bırakılan tarlanın sürülmesi

Harım HORASANLI
Erzurum'dan

— 1 —

İnce çubuh iç de gel
İnce yola düş de gel
Sen benimsen ben senin
Kervana karış da gel

Sabah açıla yarım
Atım gamçıla yarım
Bir barmah mehtup gönder
Gönlüm açıla yarım

— 5 —

Çubuh uzun tütülmez
Gitti bahar geldi yaz
Yazıcı kölen olim
Sevdiğimi bana yaz

Altın saatim saat
Ağlarım rahat rahat
Sen orada ben burda
Nasıl edeyim rahat

— 2 —

İnci serdim hasıra
Yarım gitdi Mısır'a
Bileydim gittiğini
Gideydim ardı sıra

Altın saatim şak şak
Küsülüüyüm barışak
Aramızda dağlar var
Mehtubunanı gonuşah

35

— 6 —

İnciyem üzülmüşem
Gerdana düzülmüşem
İster al ister alma
Anlıyan yazılmışam

Su gelir eğri hattan
Gorhmaz mısın Allah'dan
Sene gönül vereli
Olmuşam evden barhdan

— 3 —

Yeşil çitim yel aştı
İnce bele dolastı
Bugün falcı fal aştı
Sen benimsen ben senin

Su gelir harh uyanır
Dağlar yeşil boyanır
Benim divane göynüm
Vahtlı vahtsız uyanır

— 7 —

Yeşil çitim sendedir
Bir ucu da bendedir
Cennetten huri çıksa
Gine meylim sendedir

Bu dağın ardı meşe
Gün baha kölge düşe
Beni yardan edenin
Evine şivan düşe (1)

— 4 —

Sabahın er ezani
Çağır mehtup yazani
Yarabbi sen gavuşdur
Gurbet elde gezeni
(1) Şivan: Ağlama, keder.

Bu dağın ardındayam
Gicenin dördündeyem
Eller dalgın uyhuda
Ben yarım derdindeyem

— 8 —

Bahçalarda üzerlih
Dalları delih delih
Penbe yanah üsdüne
Mavi gözler nazarlıh

Mavi çitim sendedir
Bir ucu da bendedir
Sanma ki unutmuşam
Gine gönlüm sendedir

— 14 —

Bahçalarda pırasa
Yaprağına gar yağsa
Gızlar gocasız galsa
Askerlere yalvarsa

Çehmecen çehdir oğlan
Boyun gökçektir oğlan
Senin basdıgın yerler
Elvan çiçehdir oğlan

— 9 —

Göğer bostanım göğer
Su gelir bendi döğer
Küçükten yetim kaldım
Her gelen beni döğer

Çehmecemin kilidi
Üsdünü gül büürüdi
Civan ömrüm çürüdi
Sana meyil vereli

— 10 —

Bu dala dolu düşdi
Ne yaman dolu düşdi
Felek bi balta vurdi
Yetimin goli düşti

— 15 —

İstanbul eymeleri
Beğenmem değmeleri
Yarım al gömlek giymiş
Ben olim düğmeleri

— 11 —

Felek senin elinden
Daşa bassam iz olur
Yaz günü hemam gitsem
Balta kesmez buz olur

İstanbul çarşı pazar
Yarım içinde gezer
Her gelip geçtiğinde
Benim bağrımı ezer

— 12 —

Meni meniye eyler
Meniden gelen beyler
Meni yari getirmez
Yalnız gönül eyler

— 16 —

Ay doğar bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya benim sevgilimi
Ya da bir sabır Allah

— 13 —

Mavi yazma bağlaram
Yitirmişem araram
Giden gelen yolcudan
Ben yarimi soraram

Ay doğar helli melli
Ortası sırma telli
Gireydim yar goynuna
Çıhaydım terli merli

— 17 —

Etegin barmah barmah
Meramin ere varmah
Meramin erde değil
İlkinde oğlan doğmah

Meniden mestim oğlan
Küçühdən dostum oğlan
İşittim evlendiğin
Senden de küstüm oğlan

— 21 —

Etehleri püsküllü
Nerden aldın bu dili
Bu dil buranın değil
İstanbulun mu dili

Mehtup yazdım gareden
Dağlar gahsın areden
Yarabbi sen gavuşdur
Yeri göğü yareden

— 18 —

Yağmur yağar yaş gibi
Hışılar gumaş gibi
Sen orada ben burda

Mehtup yazdım kenarsız
Yar vefasız ben arsız
Öyle bir ah çektim ki
Mahle mahle yanasız

— 22 —

Yanaram ateş gibi
Yağmur yağar karınan
Küsülüym yarınan
Gidim yarı görmeye
Ayvayınan narınan

Ay aydıdır ahiri
Yühlediler pahiri
Gam çehme öğsüz oğlan
Ben seninem ahiri
Ay ışıldır gelemem

— 19 —

Göğde yıldız yüz atmış
Kaşların kalem dartmış
İnsanoğlu topraktan
Seni nurdan yaratmış

Ele bed nam olamam
Ay buluda girende
Bağlasalar duramam

— 23 —

Göğde yıldız zer nişan
Yamandır ışha düşen
Ya hürüdüdür ya melek
Hasretine gavuşan

Çıhdım eşih üsdüne
Yarı görmeh gasdına
Şam gılınıcı guşanmış
Beyaz kapıt üstüne

— 20 —

Meni demiye geldim
Gaymah yemiye geldim
Meramın gaymah değil
Yarı görmiyeye geldim

İki eşih arası
Buldum atlas parası
Göz görmüş gönül sevmiş
Nedir bunun çaresi

— 24 —

Ay ışığı süt gibi
Arhalığı çit gibi
Ne gapıda durusan
Babamgilin it gibi

Ay ışığı ışıldır
Sofra dolu gaşıdır
Gızın göynü yoh bende
Anası bene aşlıdır

— 25 —

Gahve töhdüm guruna
El vurmaym durula
Beni yardan edenler
Sol böğründen vurula

Gahve biştiği yerde
Bişip daşdığı yerde
Çirkin güzel aranmaz
Gönül düştüğü yerde

— 26 —

Mehtup yazdım bilesen
Ohıyasan gülesen
Benim bu mehtubuma
Durmıyasan gelesen

Mektup yazdım köşeli
İçine gül döşeli
Yeddi mendil çürüttüm
Senden ayrı düşeli

— 27 —

Altın üzüh gaşıyam
Ben gızların başıyam
Bene bahan yerişmez
Hindistan gumaşıyam

Altın üzüh behledi
Verdim annem sahladi
Kurban olim anneme
Yarımı gonahladı

— 28 —

Karşıda guşudum yar
Aş goynun üşüdüm yar
Ben can diyem sen çor de (1)
Tek sesin işidim yar

Garşıda guş oturur
Guş guşa yem götürür
Bildir ki şen gönlümde
Bu yıl bayguş oturur

— 29 —

Ayna attım çayıra
Şahvı düştü bayıra
İşiden amin desin
İşi döndü hayıra

Aynayı aldım bahdım
Gulpuna altın tahdım
Duyan maşallah desin
Ben murad aldım gahdım

— 30 —

Ay dolanır batmıya
Sevda goymaz yatmıya
Yarım derin uyhuda
Gıymıram uyatmıya

Ay doğar aşmah ister
Al yanak yaşmah isder
Benim divane göynüm
Yara gavuşmak isder

(1) Çor: Beddua. «Baba çıha» anlamında kullanılır